

Till Landsbyggsdepartementet

Synpunkter avseende ny utredning om markanvändning i norr

Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset (STR-T) inkommer härmed med synpunkter vi anser regeringen bör beakta vid tillsättandet av en ny utredning om markanvändning i norr.

Inledning

Den nationella minoriteten tornedalingar, kväner och lantalaiset, framöver förkortat TKL, är en starkt berörd part i översynen av rennäringslagen och i markanvändningsfrågor i norr. Det styrks av historisk dokumentation om minoritetens mycket långvariga existens och användning av mark i minoritetens språkliga, kulturella och historiska område. Området omfamnar inte bara Tornedalen utan även stora delar av Malmfälten, dvs områden ovan lappmarksgränsen som i sammanhanget kallas renbetesland. Folkgruppen har mycket tidig och utpräglad sedvana till jakt, fiske och renskötsel som måste beaktas vid översyn av gällande lagstiftning. Det är också sannolikt att det är fråga om en juridisk urminneshävd som är förbisedd och outredd. Inkluderingen av minoriteten i sakkunnigruppen i den dåvarande renmarkskommittén och i tilläggsdirektivet ser vi som ett erkännande av att minoriteten är en starkt berörd part i sakfrågan. Vi emotser vara en given samtalspart i ett tidigt skede i den nya utredningen och vi förväntar oss tydlig inkludering i direktivet där man tar hänsyn till folkgruppens rättigheter och inte enbart till våra behov.

Våra förslag i korthet

- Utredningen kan ej ha sin utgångspunkt i Girjasdomen.
- Utredningen ska bygga på en bred historiebild av markanvändningen i norr som inkluderar alla berörda parter.
- Utredningen ska inkludera förslag på insatser för försoning och upprättelse kopplat till markanvändning som lyfts fram i SOU 2023:68. Det gäller i första hand tre förslag under kapitel 14.10 *Frågor som kräver ytterligare utredning*.
- Utredningen ska inkludera samtliga berörda nationella minoriteter vid beaktande av den svenska lagstiftningen rörande nationella minoriteter och de internationella konventioner som Sverige ratificerat rörande nationella minoriteter.
- Utredningens direktiv ska inkludera TKL på ett sätt som säkerställer att minoritetens rättigheter beaktas.

Motivering till förslagen

Utredningens utgångspunkt

Direktiven i tidigare utredning hänvisade till Girjasdomen som utgångspunkt. Det var en tvist endast mellan staten och Girjas sameby och där slutsatserna byggde på vad kärande och svarande lade fram i målet. Det faktum att dåvarande Justitiekansler ej hävdade konkurrerande markanvändning av finskspråkiga grupper, samt att bevisningen vilade på muntliga berättelser



från Girjas sameby, innebar att slutsatserna drogs på vaga grunder utan tillräckliga historiska underlag. Girjasdomen medger att ofullständigheter i utredningen om förhållandena på det aktuella området fylls ut genom rimliga antaganden. Domen är i många avseenden emotsägelsefull och ger en smal och felaktig historiebild.¹

Med hänvisning till ovan anser STR-T att den nya utredningen ej kan ha sin utgångspunkt i Girjasdomen.

Bred historisk bild

Den historiska bilden som återspeglades i renmarkskommitténs delbetänkande SOU 2023:46 var smal och bristfällig. Det resulterade i slutsatser som skulle komma att gagna endast en grupp inom en minoritet och exkludera övriga inom minoriteten, samt andra folkgrupper med samma rättigheter. Många folkgruppers kultur och traditioner utgår från markanvändning. Fiske, jakt och jordbruk är några av flera viktiga delar av det kombinationsnäringsfång som den tornedalska, kvänska och lantalaisiska folkgruppen historiskt levt av och som än idag tillhör vår kultur och traditioner. TKL har en mycket lång och tidig historisk existens i norra Sverige, vilket dokumentation i Riksarkivet och vetenskaplig forskning idag kan bekräfta.² Minoritetens historia är medvetet osynliggjord till följd av en effektfull assimilering av TKL med märkbara konsekvenser³. Översynen av rennäringslagen bör därmed utgå från bredare historiskt material än enbart riktad samisk forskning. Den tornedalska, lantalaisiska och kvänska folkgruppen har levt i en ömsesidigt symbiosliknande relation med den samiska folkgruppen i så kallade vertirelationer. Minoriteterna har många gemensamma nämnare som är synliga i våra kulturyttringar. Inom den samiska minoriteten finns olika grupper som har historisk koppling till markanvändning i norr men vars rättigheter inte beaktades i den nedlagda utredningen om markanvändningen, till exempel jakt- och fiskesamerna och medlemmar i Vapstens lappby.

Med hänvisning till ovan anser STR-T att det är nödvändigt med ett brett omtag vad gäller framtagande av historiskt underlag som ska komma att ligga till grund för nya slutsatser och beslut om lagstiftning som påverkar flera olika folkgrupper, grupper inom minoriteterna och lokalbefolkning.

Beaktande av pågående försoningsarbete

År 2020 tillsatte Sveriges regering en historisk utredning om statens assimileringsspolitik mot den tornedalska, kvänska och lantalaisiska nationella minoriteten. Det kom att bli Sveriges första sannings- och försoningskommission som två år senare, den 15 november 2023 överlämnade sitt slutbetänkande, SOU 2023:68, till regeringen och minoriteten⁴. Förutom exkludering och osynliggörande av TKL så lyfter slutbetänkandet historiska oförrätter i form av kränkningar och övergrepp mot folkgruppen på olika nivå och i olika sammanhang.

¹ SOU 2023:46 Särskilt yttrande av sakkunniga Eva Kvist (Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset) s.642

² [FULLTEXT01.pdf](#)

³ SOU 2023:68 [Som om vi aldrig funnits - Regeringen.se](#)

⁴ SOU 2023:68 [Som om vi aldrig funnits - Regeringen.se](#)



Arbetet med försoning sker i två parallella processer; en process är igång med svenska staten och en annan med Svenska kyrkan. Arbetet för försoning med Svenska kyrkan är mycket mer långtgående än försoningsprocessen med staten. Svenska kyrkan har visat handlingskraft och minoriteten upplever att det finns en genuin vilja att försonas. Vad gäller försoningsarbetet med staten så står den mer eller mindre still och vi upplever att politisk vilja saknas. Det har lett till att minoritetsaktörer riktat kritik mot staten och kulturministern i frågan. En väsentlig del av förslagen till insatser för försoning som slutbetänkandet lyfter är kopplat till markanvändning, historia och minoritetens kultur och traditioner. I och med att en ny utredning, med oskrivna blad, nu ska tillsättas för att hitta lösningar för den framtida markanvändningen i norr så finns nu en god öppning för regeringen att genomföra konkreta insatser för försoning och upprättelse och visa att även staten menar allvar med arbetet. Det skulle i sammanhanget särskilt gälla det kapitel i slutbetänkandet som lyfter frågor som kräver ytterligare utredning.⁵

a) Utredda minoritetens status som urfolk

En högst relevant uppgift att beakta i sammanhanget är den tornedalska, kvänska och lantalaisiska minoritetens krav på urfolksstatus som lämnades in till regeringen av STR-T med stöd av Kvenlandsförbundet den 19 oktober 2023.⁶ Det är en fråga som regeringen oavsett behöver behandla. Då urfolksfrågan är starkt förknippad till markanvändning så medföljer risker att inte beakta minoritetens krav på urfolksstatus. Det skulle kunna komma att ge konsekvenser längre fram för både berörd minoritet och för staten om en senare utredning fastställer att minoriteten är ett urfolk men inte behandlats i utredningen om markanvändning utifrån den statusen. Vårt krav på urfolksstatus stöds av Region Norrbotten så till vida att regionen i en skrivelse till regeringen och kulturminister Parisa Liljestrand uppmanar regeringen att tillsätta en utredning av minoritetens status som urfolk.⁷ Sverigedemokraterna och Miljöpartiet har tagit ställning i frågan och stöder en urfolksutredning för TKL i framlagda kommittémotioner. Att tillsätta en utredning i syfte att utreda minoritetens status som urfolk är ett tydligt förslag till insatser för försoning och upprättelse i slutbetänkandet av Sannings- och försoningskommissionen för tornedalingar, kväner och lantalaiset.⁸

b) Skapa ett regelverk för tornedalingarnas, kvänernas och lantalaisets renskötsel som inte missgynnar minoriteten.

Renskötseln som TKL bedriver har mycket tidiga rötter men har till följd av historiska politiska beslut marginaliserats och blivit underställd samisk styrning genom koncessionssystemets tillkomst. Ovan lappmarksgränsen förlorade minoriteten fullständigt sin rätt till renskötsel.⁹ Det finns dokumentation från Riksarkivet från år 1335 som vittnar om renäggande bönder i Tornedalen som betalade skatt för renskötseln

⁵ Se bilaga 1- Utdrag ur SOU 2023:68, 14.10 Frågor som kräver ytterligare utredning

⁶ [krav-pa-urfolksstatus-str-t-20231019.pdf](#)

⁷ Se bilaga 2, Region Norrbotten stödskrivelse urfolksbegäran 20231127

⁸ Se bilaga 1- Utdrag ur SOU 2023:68, 14.10 Frågor som kräver ytterligare utredning

⁹ Se bilaga 3, SOU 2023_68 Koncessionsrenskötsel



avkastning med renkött.¹⁰ Nuvarande rennäringslagstiftning är förlegad och direkt diskriminerande gentemot den tornedalska, kvänska och lantalaisiska minoriteten. Det finns ett stort och brådskande behov av att se över lagstiftningen rörande koncessionsrenskötseln. Att i direktiven till ny utredning även inkludera en översyn av 85-89§ i rennäringslagen är därmed inte bara fullt rimligt utan det är också en möjlighet för staten att rätta till historiska oförrätter som begåtts gentemot den tornedalska, kvänska och lantalaisiska folkgruppen i linje med förslagen i SOU 2023:68.¹¹ Det finns goda exempel på hur man i grannlandet Finland hanterat renskötseln på ett sätt som inte fräntar någon etnisk grupp historiska rättigheter eller underordnar en hel folkgrupp under styrning av en annan. Det finns därmed goda skäl att fördjupa sig i den finska modellen vid en översyn av rennäringslagen.

c) **Utreda hur avvitrningen av ströängar genomförts**

De så kallade ströängarna har varit viktiga för minoritetens förutsättningar till djurhållning genom slåtterbruk men också på grund av sin koppling till rätten till jakt och fiske. Det gör dem viktiga för minoriteten även idag. Ströängarna som människorna brukade, kunde vara belägna på ställen som krävde milslånga färder ifrån hemmet. Det innebar att man hade ett stort behov av att kunna jaga och fiska för sitt uppehälle, något som också blev en sedvanerätt. Sannings- och försoningskommissionen för tornedalingar, kväner och lantalaiset kom fram till att det finns flera omständigheter kring hanteringen av ströängar som har skapat missuppfattningar, missnöje och en upplevelse av rättsosäkerhet. Det styrks av olika handlingar som enskilda uppvisat, deras berättelser och den forskarrapport om ströängar som Eivind Torp författat för kommissionens räkning. I riksdagens tillkännagivande från 1990 konstaterades att det finns oklarheter om ströängarnas läge och avgränsning, att det måste skapas klarhet om rättigheter för de boende i området och att det är angeläget att fråga blir löst i förhållande till rennäringens och skogsbrukets intressen. Avvitrningen av ströängar är ett exempel på en oförrätt som begåtts mot minoriteten. Frågan om rätten till jakt och fiske är en betydelsefull aspekt förknippad med ströängar, vilket motiverar att kommande utredning om markanvändning också utreder rättsliga förhållanden kopplat till ströängar.¹²

Med hänvisning till ovan anser STR-T att utredningen om markanvändning i norr också ska inkludera de förslag på insatser till försoning och upprättelse som presenteras i SOU 2023:68 kapitel 14.10 *Frågor som kräver ytterligare utredning.*

¹⁰ Se bilaga 4, Afhandling av Domkapitlet i Åbo 2

¹¹ Se bilaga 1

¹² Se bilaga 1

Likvärdighet i beaktande av lagstadgade rättigheter

Minoriteten omfattas av lagstadgat skydd i regeringsformen¹³ och i ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter¹⁴ som tydligt uttrycker att nationella minoriteter ska kunna bibehålla och utveckla sin kultur och traditioner. Enligt FN:s deklaration om mänskliga rättigheter ska alla hållas lika ansvariga inför lagen och erhålla samma skydd av lagen utan diskriminering. Sverige är en demokratisk rättsstat där likhetsprincipen görs gällande. Dessvärre vet vi av erfarenhet att det inte alltid sker i praktiken. När det kommer till beaktande av nationella minoriteters lagstadgade skydd så sker det inkonsekvent och alltför ofta utan att omfatta tornedalingar, kväner och lantalaiset. Så skedde i många avseenden vid framtagandet av före detta renmarkskommitténs delbetänkande SOU 2023:46. I sitt femte yttrande om Sverige uppmärksammar Europarådets rådgivande kommitté den nationella minoriteten TKL:s situation avseende exkluderingen i översynen av rennäringslagen. Den rådgivande kommittén är tydlig med att *mångfalden inom och mellan nationella minoriteter måste erkännas och respekteras vid genomförandet av alla minoritetsrättigheter, oavsett deras specifika karaktär*. Man uppmanar också tydligt till inkludering och öppet tillvägagångssätt i frågor som berör personer som tillhör mer än en nationell minoritet.¹⁵ I punkt 44 i det femte yttrandet rekommenderar den rådgivande kommittén anpassning av relevant lagstiftning, politik och initiativ så att resultaten återspeglar den mångfald av minoriteters faktiska behov och tar hänsyn till deras särskilda problem.

Utdrag ur *Fifth Opinion on Sweden*, s.11:

44. The Advisory Committee calls on the authorities at all levels to better acknowledge and respect the diversity that exists within and among national minorities by adapting, in close consultation with a range of members of each national minority, relevant legislation, policies and initiatives so that the outcomes reflect their actual needs and address their specific concerns.

FN:s specialrapportör, Fabián Salvioli, uppmärksammar kategorisering med olika rättigheter och intressekonflikter mellan renskötande och icke-renskötande samer och TKL. Han uppmanar också svenska myndigheter att prioritera TKL i den nationella agendan för att främja minoritetens status och rättigheter som nationell minoritet.

Utdrag ur *Report of the Special Rapporteur on the promotion of truth, justice, reparation and guarantees of non-recurrence*, Fabián Salvioli.

B. Recommendations addressed to the authorities in Sweden

0) Prioritize the Tornedaliens, Kvens and Lantalaiset in the national agenda, in order to promote their status and rights as a national minority. Provide sufficient financial resources to ensure that their representatives can effectively carry out their work to

¹³ RF 1:2 [Kungörelse \(1974:152\) om beslutad ny regeringsform | Sveriges riksdag](#)

¹⁴ Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter Artikel 5, stycke 1. [regeringen.se/contentassets/02b946ed1ee747a1a7bf4874fd8d3633/ramkonvention-om-skydd-for-nationella-minoriteter/](#)

¹⁵ Fifth Opinion on Sweden - Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities. [1680ae851a](#)



advocate for their rights, promote their culture and raise their profile as a national minority.

Med hänvisning till ovan anser STR-T att utredningen om markanvändning i norr ska beakta likhetsprincipen och inkludera samtliga berörda nationella minoriteter vid beaktande av den svenska lagstiftningen rörande nationella minoriteter och de internationella konventioner som Sverige ratificerat rörande nationella minoriteter.

Inkluderande förhållningssätt krävs för gemensamma lösningar

Det är ingen nyhet att den komplexa markfrågan i norra Sverige vidgat befintliga och skapat nya klyftor inom folkgrupper och mellan olika folkgrupper och intressen. STR-T är övertygad om att en stor orsak till den kraftfullt ökade polariseringen som vi ser idag är exkluderingen av så många berörda grupper i föregående utredning. De snäva direktiven som inte tog hänsyn till den breda faktiska historiebilden, mångfalden av berörda parter och potentiella rättighetbärare gav inga förutsättningar att hitta hållbara lösningar i frågan. STR-T vill vara tydlig med att TKL inte begär någon form av ensamrätt till markanvändning eller att organisationer inom den tornedalska, kvänska och lantalaisiska minoriteten ska ha beslutanderätt över någon annan folkgrupps kultur eller traditioner. Vi vill att våra rättigheter till att utöva och utveckla vår kultur och våra traditioner beaktas.

Med hänvisning till ovan anser STR-T att den nationella minoriteten TKL, som också uppfyller definitionen för urfolk i enlighet med internationella standards, är en starkt berörd part i markfrågan och bör inkluderas i direktivet till ny utredning om markanvändningen i norr, på ett sätt som säkerställer att minoritetens rättigheter beaktas.

Avslutningsvis vill STR-T förmedla att trots frågans komplexitet och förbundets tidigare erfarenheter av exkludering och marginalisering i frågan så väljer vi att se med tillförsikt på det som komma skall och ser fram emot nära dialog med utredare och andra berörda i frågan. Vi hoppas på lösningar som bygger på förståelse och respekt för de olika kulturer, intressen, rättigheter och behov som är av stor vikt för respektive part.

Dag som ovan

Göran Fjällborg

Ordförande Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset

Eva Kvist

Verksamhetsledare Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset

